

A patinás múlt, a problémás jelen és a jövő kihívásai.

Szakértői vélemények a magyar hadtudományról

10.17047/HADTUD.2015.25.E.35

2014. november 3-án a Stefánia Salon keretében zajlott kötetlen beszélgetésen *M. Szabó Miklós* ny. altábornagy, az MTA rendes tagja és *Szenes Zoltán* ny. vezérezredes, az MTA Hadtudományi Bizottság leköszönő elnöke a hadtudomány(ok) fejlődéstörténeti áttekintését, illetve a tudományok rendszerében betöltött helyének, szerepének jelenkori és jövőbeni trendjeit értékelték.¹

Az előzetes meghívó kézhezvétele után arra számíthattunk, hogy mind a neves és tapasztalt előadók, mind pedig a rendkívül érdekes téma okán „még a csillárokon is lógni fognak” az érdeklődők, azonban meg kellett állapítanunk, hogy a mintegy háromtucatnyi résztvevő döntően a hadtudományi oktatásos és kutatáshoz kötődő személyekből állt, így eleve adott volt a téma alapismerete és a közvetlen gondolatkifejtésre alkalmas légkör.

A történelmi sarokkövek

A beszélgetés első része a hadtudomány szervezett keretekben történő fejlődésének kezdeti, a reformkorra vonatkozó időszakát tárta fel, amelynek elindításában *M. Szabó Miklós* akadémikus megközelítésében a reformkor időszakának nyelvújítói, nyelvemvelői játszottak úttörő szerepet (a „honvéd” kifejezés is ebből az időszakból származik). Hozzájuk számos más terület képviselői csatlakoztak, így közöttük megtalálhatók voltak jogászok, költők, de akár lelkészek is. Ehhez kapcsolódtak a kor háborús tapasztalatait feldolgozó erőfeszítések, amelyek értelmezése és rendszerbe foglalása erőteljes törekvésként jelentkezett, és amely tetten érhető az 1839–1844 közötti évek akadémiai székfoglalóiban is. Az akadémikus szerint ennek egyik eredménye lett aztán az, hogy az 1848–49-es szabadságharc hadművészete – a vereség ellenére – európai színvonalú volt. Sőt, annak egyes elemeit a parancsnokok (például Bem József) tovább fejlesztették, így érve el jelentős harctéri sikereket.

Már a forradalom első napjaiban a korabeli hadtudósok voltak azok, akik fordítói tevékenységük révén közreadták az egyes szabályzatokat is, így segítve elő a felállítandó önálló katonai erő, azaz a honvédség kiképzését és hatékony működését. Tehát az elmélet és a gyakorlat „kéz a kézben járt”, és a legmagasabb tudományos szinteken csakúgy megjelent, mint a napi használat során.

Szenes Zoltán szerint a korszakban a hadtudomány elfogadottságához, de legfőképp önálló diszciplínaként való szerepléséhez az is jelentős mértékben hozzájárult, hogy az Akadémia alapítója, Széchenyi István is komoly katonai kötődéssel rendelkezett, és ez a tétel igaznak bizonyult annak fenntartóira és működtetőire is. Ugyanakkor azt is hozzátette, hogy a történelmi hagyományok okán a hadtudomány elismertsége, önállósága széles skálán mozog: egyes nemzeteknél kiemelt szerepet kapott, míg máshol nem vált el markánsan más

¹ A rendezvény helyszíne a Budapest Helyőrség Dandár, Honvéd Kulturális Központ (Stefánia Palota) volt. A moderátori feladatokat Kovács László ezredes, a Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar dékánhelyettese látta el. A jelen összefoglaló az előadók által engedélyezett hangrögzítés alapján készült.

tudományterületektől. Történeti megközelítésében fontos szerepet kapott az, hogy a korszak hadtudósai mennyiben voltak gyakorló hadvezérek, tehát milyen mértékben adhatták át tapasztalataikat az elmélet, a tudomány számára.

Szenes Zoltán szerint nagyon lényeges elvárás az, hogy a hadtudományt anyanyelvünkön műveljük. Nemcsak azért, mert ez elvárásként fogalmazódik meg a Tudományos Akadémia részéről minden tudományterület felé, hanem mert így biztosítható a szakma fennmaradása, a hagyományok ápolása.

A két világháború közötti magyar hadtudományi gondolkodás ismerte a nemzetközi elgondolásokat, fejtette ki M. Szabó Miklós, ugyanakkor azok alkalmazására a meglévő trianoni tiltások okán – egy-két üdítő kivételtől eltekintve – alig volt lehetősége. Az időszak második felében elinduló fejlesztéseket Szenes Zoltán szerint a második világhégés szakította meg.

A hadtudomány és a hatalmi viszonyok kontextusában M. Szabó Miklós kifejtette, hogy a szabadságharc leverése utáni években a fennálló osztrák uralom csak hosszú idő után, a német vezényleti nyelv és eljárások erőltetése mellett enyhített a katonai megszorításokon. Ebben rendkívül nagy szerepe volt a Ludovika Akadémia viszonylag önálló, de a fennálló helyzethez alkalmazkodó, és a legfrissebb oktatási és képzési módszereket előtérbe helyező tevékenységének. Véleménye szerint az is beszédes, hogy a Hadtudományi Bizottság csak 1893–94-ben kezdte meg az MTA-n belül az 1940-es évek végéig tartó működését, hiszen ez is azt példázza, hogy hosszú ideig tartó, állhatatos küzdelmet kellett folytatni ennek eléréséhez.

Szenes Zoltán megközelítésében a hadtudomány aktuális elismertsége nagyban függött attól is, hogy az adott katonai és szakpolitikai vezetés hogyan viszonyult a területhez. Optimális esetben a támogatói hozzáállás jelenik meg, hiszen ebben az esetben az említett szereplők felismerik, hogy a hadtudomány magas szintű művelése érdekükben áll, hiszen számos területen segítheti munkájukat. Szerinte nagyon fontos, hogy az aktuális hatalom és az elmélet között harmónia legyen, de ehhez olyan külső hatások is kellenek, amelyek elősegítik azt, hogy az adott politikai kultúrában a hadtudományt partnerként kezeljék. Természetesen ehhez nagymértékben kapcsolódnak a hadikultúrák egyes sajátosságai is, amelyek meghatározzák a megközelítés alapvető kiindulási pontjait.

A jelenlegi trendek és a jövő egyes kihívásai

A hadtudomány eredményességére vonatkozóan (pontosabban az azzal szemben megfogalmazott elvárásokat illetően) Szenes Zoltán kifejtette, hogy a jövő tendenciáinak és nagy problémáinak relatíve pontos megfogalmazásához konkrét megrendelés és finanszírozás szükséges, ebben pedig az üzleti és állami szféra szerepe elengedhetetlenül fontos. Hozzátette még azt is, hogy napjaink alap kutatásai döntően a civil szférából indulnak el és később válhatnak katonai felhasználásúvá, így az aktuális politikai és katonai vezetésnek rendkívüli nyitottságot kell tanúsítania. A megfelelő egyensúly kialakítása és fenntartása politikai, szellemi és intézményi (szervezeti) kérdés is, így azok együttes erőfeszítéseket igényelnek.

M. Szabó Miklós a fentieket megerősítve hozzátette a folyamatosság igényét, amely a szellemi és anyagi keretek állandóságát jelenti. Véleménye szerint napjaink új viszonyai között nagyon lényeges az is, hogy a megrendelő is rendelkezzen a tudományt megérteni és (fel)használni képes rendszerelemekkel. Álláspontja szerint a folyamatos megrendelés azért is fontos, mert így a hadtudomány jelenlegi művelői bátrabbak lennének, sokkal jobban és erőteljesebben tudnák megfogalmazni saját javaslataikat, elgondolásaikat. Ha ehhez az olyan attitűd is társul, amely nem

kényszeríti bele a terület művelőit a napi szintű feladatok gépies megoldásába, akkor az előbbre viszi a tudományos gondolkodást és hoz új, markáns eredményeket. Ez utóbbira vonatkozóan pedig számos példa létezik a magyar katonai gondolkodásban, például a Tiszti Kaszinók esetében, ahol a katonai vezetők aktuális és markáns témákat vitattak meg a hallgatósággal. A hazai hadtudomány eredményessége pedig nemcsak a tudományos fokozatokkal való elismeréstől függ, hanem az egyes szakterületek művelőinek elismerésétől és ösztönzésétől is.

Napjainknak a hadtudományt érintő kihívásait illetően Szenes Zoltán kiemelte, hogy a pénzügyi források feltérképezése és beemelése a kutatások finanszírozása érdekében rendkívül nehéz. Ennek oka pedig nem csak abban rejlik, hogy a jelenlegi fő kutatási trendek oldalvizén kell haladni, hanem abban is, hogy a költségvetési rendszerek és eljárások is jelentősen átalakultak az elmúlt időszakban. Hozzátette, hogy bár a publikációs lehetőségek adottak és számos mű születik ma is a hadtudomány egyes területein, mégis lényeges, hogy a fogadó fél (legyen az a politikai vagy a katonai csúcsvezetés) a meglévő számos teendője mellett és az időhiány nyomása alól olykor tudatosan kiszabadulva „olvasson és ismerje a történelmi hátteret”. Azt is hozzátette, hogy az egyre szűkülő szervezeti keretek mellett a meglévő mintegy harminc, hadtudományi kérdésekkel foglalkozó publikációs lehetőség túl soknak bizonyul, különösen annak fenntarthatósága, működőképességük biztosítása okán. Szenes Zoltán kiemelt jelentőséget tulajdonított annak is, hogy az idegen nyelvű publikációk nagyobb számban szülessenek hazai szerzők tollából. Ezek külföldön történő megjelentetéséhez azonban szakmai kapcsolatok szükségesek, amelyek kialakítása és ápolása döntően a nemzetközi projektek révén valósulhat meg. Ezt a helyzetet pedig tovább bonyolítja és további kényszerítő erőként jelenik meg az oktatási és kutatási intézmények közötti verseny, amely itthon és külföldön egyaránt tetten érhető.

Az előadók végül a mai magyar hadtudománynak a Magyar Tudományos Akadémián belüli elismertségét a következő módon értékelték: M. Szabó Miklós szerint a hadtudomány ápolóinak megbecsültsége rendkívül nagy, ami részben a katonai feladat-felfogásnak, pontosságának is köszönhető. Ehhez hozzájárul a terület művelőinek megbízhatósága is. Szenes Zoltán a terület szervezettségét emelte ki, jóllehet időről-időre felmerülnek viták az egyes szakterületek besorolása kapcsán. Véleménye szerint személyes kapcsolataink jók az MTA-n belül, de a civil tudományos közéleten belül aktívabbnak, erősebbnek kell lenniük a hadtudomány mai művelőinek. Ez utóbbi pedig azért különösen fontos, mert a hadtudomány utánpótlása komoly nehézségekkel küzd a szigorú szabályozás miatt, az így kialakult helyzeten a külső szereplők bevonásával érhető el javulás. Szerinte minden korszak hadművelőinek a felelőssége az, hogy az elődök hagyományait kövessék és ápolják.

A beszélgetés végül kérdésekkel zárult, amelyek arra irányultak, hogy a hadtudomány jelenlegi eredményei mennyire épülnek be a vonatkozó folyamatokba, illetve arra, hogy a fokozatot szerzettek mennyire képesek tovább ápolni szakterületüket a későbbiek során. A válaszokból kiderült, hogy mindkét fenti terület erős szórást, jelentős eltéréseket mutat, de a közös metszéspontban a személyes erőfeszítés és a szakma ápolása iránti igény a meghatározó. Ehhez kell kapcsolódnia az eredményeket népszerűsítő erőfeszítéseknek.

*

A jelen összefoglaló elkészítésének motivációját az előadók által többször kiemelt szakmai felelősség adja, amelyhez túl sok magyarázat nem szükséges. Sokkal inkább elgondolkasztató és tettekre ösztönző azonban az, hogy a múltbéli tapasztalatok alapján – és ezt messzemenőig megerősítették a fenti gondolatok közreadói – minden kornak megvannak a maga lehetőségei és eszközei arra vonatkozóan, hogy az adott szakterület intenzitását, dinamikáját valamilyen (véltetően pozitív szándékú) fejlődési irányba mozdítsa el.

A szerző szerint napjainkban sincs ez másként. Sőt, a rendelkezésre álló technológiai eszközök, valamint a közösségi kommunikációban rejlő lehetőségek és az aktuális világpolitikai folyamatok új lökést adnak a hadtudomány egyes műhelyeinek munkájához. Ezeket azonban nem váltja fel és nem váltja ki az a személyes kapcsolat, amelynek révén a fiatal kutatói és oktatói generáció a múlt tapasztalatait „átfejtheti” napjaink politikai és társadalmi nyelvezetére. Épp ezért szükséges a fiatal, feltörekvő generáció még markánsabb megközelítése és a hadtudomány népszerűsítéséhez új, modern eszközök hozzárendelése. Bár ezek eredményes alkalmazása még várat magára, de a szerző tapasztalata az, hogy van még tartalék a jelen, de legfőképp a jövő hadtudomány iránt érdeklődő és elkötelezett generációiban.